

*Ігор Іванович СТАМБОЛ,
кандидат історичних наук,
молодший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ).*

ЛИСТУВАННЯ І. Л. ЛИПИ ЯК ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО

У статті здійснено огляд біографічних нарисів, що є частиною друкованого доробку відомого українського письменника, лікаря та політичного діяча — І. Липи. Визначено основні підходи, які використовував автор нарисів визначаючи роль певних осіб. Здійснено спробу з'ясувати які з біографічних статей І. Липи отримали розголос та стали основою для наступних біографів.

Ключові слова: біографічні нариси І. Липи, О. Потебня, О. Корсун, І. Манжура, С. Руданський, Б. Грінченко, М. Білінський.

This article provides an overview of biographical essays which are the part of the printing works of famous Ukrainian writer, doctor and politician — I. Lypa. The basic approaches used by the author to determining the role of certain individuals were found. An attempt to find out which of I. Lypa's biographical articles got of publicity and became the basis for future biographers was made.

Keywords: I. Lypa's biographical essays, O. Potebnya, O. Korsun, I. Manzura, S. Rudanskyi, B. Hrinchenko, M. Bilinsky.

В статье сделан обзор биографических очерков, который является частью печатного наследия известного украинского писателя, врача и политического деятеля — И. Липы. Определены основные подходы, которые использовал автор очерков определяя роль некоторых персон. Предпринята попытка выяснить какие из биографических статей И. Липы получили огласку и стали основой для последующих биографов.

Ключевые слова: биографические очерки И. Липы, А. Потебня, А. Корсун, И. Манжура, С. Руданский, Б. Гринченко, М. Белинский.

Біографічні дослідження є популярним напрямком сучасної історіографії. Традиція оперування біографічними даними серед українських істориків сягає початку XIX ст., але сформувалася як історична дисципліна на початку XX ст. із появою ВУАН [14, с. 16–17]. Цей процес поступово висвітлюється в ґрунтовних дослідженнях в галузі біографістики Я. Дашкевича, В. Чишка, В. Попика, С. Ляшко та інших. Проте, аналіз досвіду збирання біографічних даних не фаховими істориками чи науковцями досліджується нині недостатньо.

Однією із важливих персон українського націстворення кінця XIX – першої чверті XX ст. був Іван Львович Липа (1865–1923) — письменник, лікар, громадський і політичний діяч, котрий є автором різножанрового друкованого доробку: поезія, проза, спогади та публіцистика. Остання вже частково досліджена у працях О. Шишка та І. Стамбола, проте різножанровість публіцистичних газетних публікацій передбачає різні вектори досліджень. Зокрема у доробку І. Липи є низка статей-присвят своїм померлим однодумцям, що виходять за межі визначення типових некрологів. Із огляду на те, що ці присвяти містили спроби дослідження біографій знайомих І. Липі осіб, їх можна аналізувати як своєрідні біографічні нариси. Тому завданням даної статті є аналіз основних підходів І. Липи до характеристики персоналій та якості поданих ним до друку біографічних матеріалів.

Одна з перших посмертних згадок, написаних І. Липою, була присвячена відомому мовознавцю Олександрю Потебні (1835–1891). Окрім цієї присвяти немає відомостей про відносини між автором і об'єктом згадки за життя, проте, це дуже ймовірно, оскільки О. Потебня викладав у Харківському університеті в той час, коли І. Липа студіював там медицину. Окрім того останній був помітною особою серед активної студентської молоді та контактував із багатьма представниками старшого покоління інтелігенції, зокрема Д. Багалієм, О. Русовим, Х. Алчевською та іншими [15, с. 7].

Написану у рік смерті мовознавця згадку І. Липа почав із схожого на українську думу-плач замальовку: «...нема долі нашій Україні. Кидають її діти один за одним, а нещасна вдова схилила низенько до долу свою голівоньку...» [16, с. 38]. Так автор звертав увагу на те, що смерть О. Потебні вже чергова у 1891 р. втрата серед мовознавців [16, с. 38]. За дивним збігом трохи раніше помер Василь Мова (Лиманський) — відомий український письменник із Кубані. Також у 1891 р. не стало фольклориста Т. Зіньківського, якого автор присвяти згадав із псевдонімом Певний.

Подаючи біографічну інформацію, І. Липа користувався автобіографією О. Потебні, на яку вмістив бібліографічне посилання з «Ис-

тории русской этнографии» О. Пипіна, зазначивши, що вона була написана «по-московськи» [16, с. 38]. Цитата з біографії містить дані про освіту мовознавця, напрямки його наукової діяльності та кар'єрні сходинки. Автор посмертної згадки відмовився від самостійного аналізу наукової діяльності О. Потебні, пославшись на свою не кваліфікованість, проте зазначив, що мовознавець видав понад сорок розвідок, більшість із яких стосуються української мови та культури [16, с. 38]. Сучасні бібліографи нараховують 72 праці, що вийшли за життя мовознавця, та 139 загалом, враховуючи перевидання та віднайдені до сьогодні. [13, с. 18, 27].

Щодо значення творів О. Потебні автор наводив переклад цитати В. Лошанського з «Отчета Императорского русского географического общества за 1890 г.»: «...Познайомившись з дослідями Ол. Потебні, кожен дійсне освічений Москаль зрозуміє, скільки світу кидає знайомість з мовою вкраїнською на історичний розвій нашої загально-літературної (?) мови, яку ми, Москалі, переборщуючи любимо вважати виключно за власну» [16, с. 39]. Цю цитату І. Липа використав, щоб засвідчити факт, що етнічні росіяни визнають внесок мовознавця в укорінення окремішності української філології від російської.

Значної уваги надав він поховальній процесії, що відбулася у Харкові 1 грудня 1891 р. Зокрема зазначав, що в університетській церкві, де відбувалася панахида, були самі «пани та підпанки, бо простих, як звичайно, поліція не пускала» [16, с. 39]. Така ремарка свідчить про тодішні суспільно-політичні погляди автора, що були близькими до «народницьких» або «народолюбства» [15, с. 7]. Описавши шість вінків, покладених на домовину від наукових товариств, І. Липа висловив обурення, що вінок із підписом «Незабвенному учителю» належав лише двом десяткам слухачів-філологів [16, с. 39]. Тут автор наголошував на невдячності колишніх студентів О. Потебні, яких, вочевидь, за чверть століття викладання в університеті могло бути більше тисячі.

Докладний опис ще одного вінка «зі стиглого колоса, між якими були розтикані квітки: блакитні немертники і білий ромен» із написом на стрічці «Від Українців-слухачів О. О. Потебні» свідчить, що І. Липа, як активний учасник студентської громади, міг бути причетним до його створення. Роздуми автора нарисю про символічність цього вінка, «що нагадував стиглу вже ниву, на якій сіяв небіжчик» і опис «купи української молодіжи», котра «йшла за нею з головами низько похиленими», різко контрастують із згадкою щодо промови ректора університету М. Алексієнка, яка була «дотепною», але «звичайно по московському» [16, арк. 39]. Так І. Липа вказував на шкід-

ливий консерватизм старшого покоління харківської громади, водночас надаючи великого значення молодому поколінню радикальніших українців, до яких і сам належав.

Ще одним представником літературних кіл, згадку про якого вмістив І. Липа у львівській «Зорі», був лінгвіст і письменник О. Корсун (1818–1891). Автор використав матеріали П. Єфименка (Юхименка), видані, вочевидь, у «Кіевской Старине», де знайшов лист від О. Корсуна з автобіографічними даними за 1843 р. І. Липа резюмовано подав основні біографічні дані лінгвіста, пояснюючи необхідність такої публікації тим, що «...життєписи небіжчика, навіть найкоротенької, ніде не з'явилося, ні в наших, ні московських часописах, ба навіть ніхто не знає, коли він і родився...» [17].

І. Липа подав інформацію про становлення поглядів О. Корсуна та причини його приналежності до українознавчих студій. Визначив коло спілкування лінгвіста-етнографа, до якого належали Г. Квітка-Основ'яненко, М. Костомаров та І. Срезневський, а також описав його освітній шлях і основні публікації [17]. Причиною того, що, виїхавши з Харкова, О. Корсун майже припинив з'являтися у часописах, І. Липа вважав його юридичну службу у губернатора м. Дербент (нині — у Дагестані). Крім того автор вказав основний здобуток О. Корсуна — «...перший видавець української періодичної літератури», що пояснюється його редагуванням альманаху «Сніп», виданого у 1841 р. [17]. Останній момент пояснює зацікавлення І. Липи цією постаттю, адже «тарасівець» протягом життя неодноразово сприяв розвитку справи періодики в Наддніпрянській Україні.

Найбільший і найґрунтовніший серед біографічних нарисів І. Липи присвячено етнографові Іванові Манжури [2, с. 243]. Ця праця є найбільш інформативною, бо спочатку зачитувалася, як реферат на зборах одеського товариства «Просвіта». Автор нарису дав власну оцінку розвитку української етнографії та вказав на причини вдалого розвитку цієї науки: «...вони [українські етнографи] на цій ниві зробили найбільше за всіх Славян. І не диво: нам більше за всіх треба було поставити свій фольклор як першу, можливу тоді, фортецю в обороні нашої народної індивідуальности» [2, с. 243]. І. Липа наголошував на світовому резонансі, викликаному появою фольклористичних досліджень про українців. Особливо його вразило те, що росіяни М. Чернишевський, М. Добролюбов та А. Пипін звернули увагу на українське питання та майже позбавилися імперських поглядів [2, с. 244.].

У біографії І. Манжури автор нарису відзначив його психологічні переваги та проблеми: поетичний талант, амбітність, патріотизм — із одного боку, та алкоголізм і «хвора нервова організація» — з іншого

[2, с. 245]. Так само, як і в нарисі про О. Корсуну, лікар використовував автобіографію І. Манжури для висвітлення його життєвого шляху. Момент, коли етнограф починає займатися дослідженням і збиранням фольклорних пам'яток, І. Липа визначив як апогей душевних переживань «справжнього народолюбця», що «пішов у народ» [2, с. 248]. Як підтвердження «народолюбства» автор використав цитату зі спогаду Ф. Сумцова, де професор свідчив, що «...живих зносин з народом Манжура не покидав до самої смерті» [2, с. 248].

Знову-таки, відмовляючись від фахової оцінки етнографічної діяльності, лікар зупинився на двох аспектах спадку І. Манжури: кількісному показникові та значенні доробку етнографа для українського суспільства. Зібраних І. Манжурою пісень І. Липа нараховував 1 135 українських і ще 200 — московських. Щодо казок, то лише перерахував видання, в яких вони видавалися [2, с. 248–249]. Значення фольклориста, автор вбачав у тому, що М. Драгоманов, О. Потебня та багато інших завдяки І. Манжурі отримали можливість здійснювати лінгвістичні дослідження [2, с. 249].

Літературна діяльність І. Манжури не приносила йому належного, тому, за словами І. Липи, етнограф усе життя «дуже бідував». Без особливого обурення автор нарису відзначав, що після смерті І. Манжури у бідності «...на кладовище проводив його самий сторож, а несли, звичайно такі ж бездомні бурлаки, як і він» [2, с. 250]. Лікар вважав таку ситуацію закономірною, адже сам І. Манжура її передбачив у вірші, уривок якого наведено у нарисі. Українці згадали про видатного етнографа, але, за словами І. Липи, це не тривало довго і «...знову доведеться шукати те місце, де спочило вічним сном те хворе серце, що все життя своє плакало горячими сльозами... за долю темного, покривдженого українського люду» [2, с. 250].

Докладно описано поетичний спадок І. Манжури. Автор нарису визначив основний напрямок більшості поезій як соціально-економічний, адже здебільшого вірші дотичні темі селянства та народного господарства [3, с. 319]. Тому І. Липа погоджується із думкою Ф. Сумцова, що І. Манжура — найбільший селянський поет після Т. Г. Шевченка. Поряд із цим, лікар відзначив, що автор селянсько-землеробської поезії сам не мав землі, він — «поет-пролетарій» [3, с. 319]. Його алкоголізм і «босяцьке життя», на думку І. Липи, не вплинуло на моральні якості: «...чулу душу, ясний розум, веселий талант і цікавість до народнього життя» [3, с. 322].

І. Липа вважав, що не зважаючи на «пропащий» спосіб життя, яке вів поет-етнограф, він не відхилився від власних переконань, а був типовим українським народолюбцем, причому, одним із кращих. Його постійне перебування серед селян, на думку автора нарису, за-

клало «чимало зерен» у національну свідомість останніх [3, с. 323]. І. Манжура, за словами І. Липи, — «...син пролетарської країни, співець убогого люду», який на собі переносить долю народу, тому він не міг лишатися в межах інтелігентності, а спустився до найнижчого «пролетарського рангу» [3, с. 323]. Останній висновок є типовим для І. Липи, який, виходячи із власних світоглядних позицій, бачив у трагедії однієї людини трагедію цілого народу та вірив, що інтелігенція має віддавати всі свої життєві ресурси на благо спільноти.

У наступній невеликій замітці І. Липа закликав до збереження пам'яті про відомого поета С. Руданського [18, с. 39]. Він проїздив територією Криму і, потрапивши до Ялти, відшукав могилу поета, до якого мав, напевно, особливе ставлення, адже той, як і автор замітки, також обрав собі медичний фах. І. Липа із сумом констатував, що на могилі, на яку вказав вартовий цвинтаря, немає ні хреста, ні огорожі [18, с. 39]. Він висловив занепокоєння, що якщо не зробити пам'ятника С. Руданському, то скоро «...вже ніхто либонь і не покаже, де лежатиме його тіло, де похована та щира людина, що так страждала і бідалась долею свого народу... Ніхто, кажу, не покаже, бо Ялта, то єсть місто без жодних традицій, без вчорашнього навіть дня...» [18, с. 39]. Тож І. Липа закликав громадськість зібрати кошти на монумент поетові, визначивши, що найкраще було б зробити те одеській громаді, що виявилася найближчою від інших до місця спочинку достойника.

Невідомо, на скільки вдалося «достукатися» І. Липі до українців, але пам'ятник С. Руданському було поставлено саме у 1892 р. Вочевидь до вшанування долучився й одеський бібліофіл і громадський діяч М. Комаров, бо в «Зорі» були його публікації на цю тему. Деякі з дослідників літературного життя у Криму вважають, що саме І. Липа став ініціатором збору коштів на пам'ятник [1, с. 7]. У спадщині І. Липи немає про це згадок, а статті щодо спорудження пам'ятника, зокрема О. Юрчишиної, свідчать, що допис І. Липи «...зробив вплив на прогресивну інтелігенцію, і коштом шанувальників поета ... було споруджено пам'ятник [С. Руданському]» [19].

Одну з біографічних статей І. Липа присвятив своєму товаришеві по «Братерству Тарасівців» — маловідомому громадському діячеві Олександрові Степановичу Кривкові (1863–1895). Участь у цьому товаристві була дуже ризикованою для молодих інтелігентів і для більшості мала вирішальний вплив на подальше життя. Одні, як І. Липа, В. Боровик, М. Коцюбинський та інші, проминувши урядові обмеження, втілювали ідеї тарасівців аж до Національної революції, інші, як М. Яценко та О. Кривко, підірвали фізичне та психологічне здоров'я, тому не прожили довго після арештів 1893 р. [10].

Зі статті дізнаємось про походження О. Кривка — він народився 17 серпня 1863 р. на хуторі неподалік станиці Денської у землях війська Кубанського, у сім'ї сотника [5, с. 375]. Дитинство О. Кривка проходило в не надто сприятливих умовах: батько пиячив, бив хлопця та його брата Сергія. Освіту отримував у Катеринодарі. Туди ж переїхала його мати з іншими дітьми, тож гімназист виконував господарські обов'язки в родині. Швидка смерть матері, на думку І. Липи, залишила в свідомості О. Кривка «...слід сумливости чи елегійності» [5, с. 375]. Батько не відпускав хлопця на навчання і він ледь зміг потрапити до Харківського університету.

Виходячи із необхідності конспірації І. Липа не вмістив опису діяльності О. Кривка у «Братерстві Тарасівців», вказавши лише, що «...він цілком увійшов у ту духовну роботу, що займала душі його нових товаришів і робота мисли стала з того часу його найпершим ділом...» [5, с. 376]. Після завершення навчання, О. Кривко пішов лікарем «на село» Шишаки миргородського повіту, причому, маючи можливість лишитися працювати у Харкові. І. Липа характеризує його як демократа з «любов'ю до народа» та гарячого українського патріота. Тому для селян він став «своїм», а місцеві магнати, зокрема фон Прінту, примусили його перейти в інше село — Хамутець, яке виявилось останнім місцем роботи О. Кривка [5, с. 376].

У Хамутці О. Кривко потоваришував із місцевими селянами і почав серед них необережну українську агітацію «...дещо співав, читав, балакав». Серед селян знайшовся донощик, який розповів місцевому священику про «незаконні» справи лікаря. Справа дійшла до поліції й О. Кривка було звинувачено у «приготовленні к бунту» [5, с. 376]. Голова місцевої земської управи О. Смагин, товариш лікаря ще з Харкова, звільнив його, чим завдав душевних переживань, адже О. Кривко відчував себе зрадженним.

Хвороба лікаря, що переросла в сухоти, на думку І. Липи прогресувала, саме у зв'язку з психічним пригніченням: він розчарувався у товаришеві та селянах, для яких працював, і боявся за власне майбутнє. Так і не відійшовши від розчарувань, О. Кривко помер [5, с. 376]. Своєрідно, порівняно із іншими згадками, І. Липа завершує нарис життя О. Кривка. Він прямо звертається до товариша «дорогий брате», що було звичним зверненням між учасниками «Братерства Тарасівців», та обіцяє, що його душа «...даватиме нам бадьорости у тій справедливій борні за волю, котрої щирим оборонцем ти являвся до останньої хвилини» [5, с. 376]. З огляду на те, що біографічних даних про О. Кривка на сьогодні дуже мало, нарис І. Липи є одним із основних свідчень про життя та діяльність його побратима.

Збереглося дві версії нарису, присвяченого письменнику, котрий помер дуже молодим — О. Плющеві (1887–1907): передмова до видання його творів і психологічний портрет в «Українській Хаті» [6]. Маючи за мету дати пояснення самогубства письменника, І. Липа шукав причин у літературній справі. «Молодого письменника не пригріла ще молодша за його література наша... редактори, ба й рецензенти здебільшого поводять з українськими письменниками байдужо... й дивляться на наших письменників крізь призму європейської літератури...» [8, с. 5]. Сучасні дослідники відзначають велику кількість міфів, яким поклала початок рання смерть письменника, тому невизнання в літературі — лише одна із версій [11].

Не відкидав автор і психологічних аспектів процесу дорослішання поета, які могли викликати зневіру в житті [8, с. 4]. Народившись у заможній родині, хлопець не знав злиднів, що на думку І. Липи, могло стати основою психічної неспроможності поета долати перешкоди. Він швидко розвинув свій талант і вже з п'ятнадцяти років почав писати художні твори, що також могло призвести до раннього виснаження творчих сил [8, с. 5]. Не знайшовши потрібного відгуку на свої твори у суспільстві, молодий поет «довчасно зістарів духом» і не зміг витримати «життєвої пригоди», що з ним трапилася [8, с. 6]. Свідченням духовного виснаження письменника І. Липа бачить «знесиленість життям» героїв оповідань О. Плюща, які борються зі смертю, але програють [8, с. 7]. Видавши самотужки твори рано померлого письменника, І. Липа зберіг його творчість від забуття, а його біографічні спроби, пов'язані з О. Плющем, є на сьогодні одними з найбільш цитованих літературознавцями, коли йдеться про письменників початку ХХ ст.

Чи не найбільш дружні відносини І. Липа підтримував з родиною Грінченків. Тому, коли в їхній родині сталася трагедія — померла дочка Настя, «тарасівець» відгукнувся спогадом про неї. Цінність постаті Н. Грінченко для національного руху І. Липа визначив, як «...однієї з перших українських інтелігентних дітей», маючи на увазі, що Грінченки виховували дочку в традиційному українському дусі [7, с. 353]. Таких родин у Наддніпрянщині було мало, тож про них, за словами І. Липи, між харківських студентів ходили легенди. З малою ще Н. Грінченко І. Липа зустрівся вперше восени 1892 р., коли поїхав знайомитися з Грінченками в с. Олексіївку, де вони вчителювали. Настя була прикладом всебічно розвинутої, розумної дитини, яка спілкувалася лише українською мовою [7, с. 353].

Значну увагу приділив автор згадки процесу виховання дівчини. Ще малою вона перечитала чималу родинну бібліотеку, тому батьки виписували для неї книжки та журнали з Галичини, а з огляду на те,

що дитячої літератури не було зовсім, випускали спеціально для Насті рукописний журнал «Квітка» [7, с. 353]. День виходу журналу був, за словами І. Липи, святом у родині, адже до того його зміст був таємницею.

Згадував І. Липа те, що дочка Грінченків завжди супроводжувала її на прогулянках, одягнена в українське вбрання «...з різнокольоровими стрічками... як чудова гарна квітка» [7, с. 354]. Побачивши Настю 15-річною, автор нарису характеризував її як свідому ідейну дівчину. Пізніше, коли вона навчалася у Львівському університеті, І. Липа високо піднімав її значення серед галицького студентства та жіночої громади. Це, на думку автора, був розквіт її діяльності, а вдома «...вона загубила спершу волю, потім здоровля, а в решті й саме життя» [7, с. 354].

Значно більший нарис І. Липа присвятив Борисові Грінченку (1963–1910). Він значно доповнює попередній і глибше висвітлює процес знайомства І. Липи з Грінченками. Визначаючи значення Бориса Дмитровича для українців, автор нарису констатував, що «...в яку тільки сферу українознавства не заглянеш, зустрінеш Грінченка» [9, с. 312]. Окрім того, на думку автора, який довгий час товаришував із Б. Грінченком, життєвий шлях останнього «є найкращим і найбільшим твором».

Уперше І. Липа дізнався про Б. Грінченка від І. Спілки та з поезій, виданих під псевдонімом «В. Чайченко». Вірш «Праця єдина з неволі нас вирве» він називає «програмою українців» і життєвим принципом самого Б. Грінченка, бо він стежив і піклувався про всі українські справи [9, с. 314–316]. Автор нарису наводить доказ працелюбності літератора: «...Василь Чайченко, Іван Перекотиполе, Б. Вільхівський (псевдоніми Грінченка) заміщають своїми писаннями трохи не половин друкованого там [в «Зорі»] матеріалу» [9, с. 314]. Тож в той час Б. Грінченко став «ланцюгом», що єднав молодь Наддніпрянщини та Галичину, про що свідчить І. Липа.

Автор нарису описав своє перше враження від зустрічі з літератором і від побуту, який мав місце у його оселі. Згадуючи про широке листування з Б. Грінченком, І. Липа наголосив на тому, що листування той вів лише українською та переконував у тому своїх товаришів [9, с. 315]. Чимало інформації у нарисі стосується і тогочасних проблем, пов'язаних із видавничими та педагогічними справами Б. Грінченка.

Причиною ранньої смерті працелюбного товариша І. Липа вважав відірваність від роботи та України, адже Б. Грінченко помер на території Італії [9, с. 317]. Пафосна кінцівка нарису була найширшою від усіх попередніх, що є свідченням вдячності та бажання,

аби постать Б. Грінченка набула такої ж цінності для інших, якою вона була для І. Липи.

Всі згадані вище біографічні нариси І. Липа видав до революції. Пройшовши всі етапи визвольних змагань і опинившись в еміграції, він планував утвердити пам'ять про своїх загиблих товаришів. Зокрема І. Огієнко свідчить, що вже проживаючи у Винниках (1922–1923), лікар збирав матеріали про свого колегу в медичній та нацистворчій справі — Івана Луценка (1863–1919), але його реалізувати не вдалося [12, с. 126]. Проте, вдалим вийшов матеріал про не менш поважного, але зовсім маловідомого сьогодні урядовця часів революції, контр-адмірала та одного з засновників української морської піхоти Михайла Білінського (1882–1921).

Нарис про М. Білінського розпочинався з опису зовнішності та характеру соратника: висока ставна постать, по-англійському голений, талановитий фінансист, тверезий адміністратор, людина чесні, веселий і привітний [4, с. 135]. За словами І. Липи, товариство любило морського офіцера, який радував його своїм «...приємним міцним співом». Зустрівши революцію в Росії (яку автор нарису називає «Московією»), М. Білінський не перебрався в Україну та займався дипломатичною й організаційною діяльністю, як урядовець [4, с. 135].

Високо оцінено в нарисі діяльність М. Білінського як міністра Морських справ. Він «...розвивав наші порти в Одесі й Миколаєві, будувалися панцерники, організувалася фльота» [4, с. 136]. Не менш важливою була діяльність М. Білінського як організатора Гуцульських полків морської піхоти. Сарказмом сповнений відрізок тексту, в якому йдеться про переслідування звільненого міністра урядом Б. Мартоса, якому вдалося ув'язнити М. Білінського на місяць у Кам'янці-Подільському. Апеляції до уряду не давали результату та, за словами І. Липи, «...тільки наступ більшовиків на Кам'янець дав йому змогу вийти з «рідної» тюрми» [4, с. 136].

Одну з головних ролей у кабінеті міністрів УНР, який очолив І. Мазепа, на думку І. Липи, виконував М. Білінський. Він погодився на посаду міністра внутрішніх справ за умови, що по вступі до Києва Директорія скличе передпарламент і виробить конституцію [4, с. 136]. Проте, у С. Петлюри виявилися інші плани і до нового складу уряду М. Білінський не потрапив, а отже, конституція та парламент залишилися нездійсненими проектами. Тому, за словами І. Липи, колишній міністр веде активну партійну діяльність у Партії Самостійників-Соціалістів і шукає можливості об'єднати українців, у наслідок чого з'явилося Народне об'єднання, що перетворилося на партію.

Наступним етапом в житті діяча І. Липа виділяє роботу в Раді Республіки, де вони разом були делегатами від партії Самостійників-соціалістів. Проте, коли уряд, за словами лікаря, розігнав Раду, М. Білінському стало затісно в УНР [4, с. 137]. У даному нарисі автор вмістив роздум щодо характерної риси української революції, який наведемо у повному обсязі: «Люде, що мають свою індивідуальність, тверді пересвідчення, що все своє майно і своє життя віддали цьому молохові, що прийшли творити державу Українську уже з відомим ім'ям, уже з великим запасом досвіду, поволі одходили од центру, зникали десь у безвісти, а багато кладе свої голови в шалених повстаннях.

На їх місце ставали нові люде, що використовували революцію в своїх інтересах і для свого панування. Вони не були ті, що твердо й одверто обстоювали свої пересвідчення, вони покійно йшли туди, кули покрутила їх диктаторська рука» [4, с. 137]. Звідси І. Липа виводить причину занепаду політичної кар'єри М. Білінського — він мав державницький розум і свої тверді пересвідчення, за що його було «...меншими й дрібнішими відштовхнуто» з політикуму. Але він, на думку автора нарису, не міг сидіти без праці, тому пішов на «одверту боротьбу з Москвинами» і взяв участь у Зимовому поході 1921 р. [4, с. 137]. Про те, що М. Білінський застрелився в оточенні під Базаром І. Липа не згадав, але відзначив, що той був поранений і «...мужньо відбиваючись, поклав свою гарячу козацьку голову» [4, с. 137].

Нарис життя і діяльності М. Білінського став останньою біографічною статтею у друкованому доробку І. Липи. Його написано під враженнями від програної боротьби та на особистих враженнях від постаті чотириразового міністра УНР. Цей нарис значно відрізняється від попередніх, в яких сум за втратою товариша чи одноступця поєднувався з оптимізмом, що його справа не минула марно. Автор нарису, як видно із тексту, не надто вірив, що смерть М. Білінського та інших діячів революції виявилася окупною, адже національну справу його покоління прогало.

Як бачимо, у доробку І. Липи біографічні нариси-присвяти посідають вагоме місце. Він писав їх в умовах, коли загроза забуття українцями своїх видатних земляків була значною, що стало причиною певної специфіки нарисів. Джерелами його біографічних заміток стали переважно автобіографії, художні твори та власні враження автора від знайомства та співпраці з діячами. Майже у кожній праці він визначав значення постаті для національного руху та літератури. У біографічних нарисах прослідковується значний оптимізм, який знаходив автор у можливості реалізації нездійснених мрій померлих соратників. Ця реалізація мала наступити із набуттям Украї-

ною самостійності, тому у дописі, що з'явився після поразки Національної Революції спостерігається чималий песимізм. Більшість творів мають важливе значення для утвердження пам'яті про померлих діячів і є унікальними джерелами для наступних досліджень.

1. *Кочерга С. О.* Південний берег Криму в житті і творчості українських письменників XIX століття [Текст] / С. О. Кочерга. – Ялта : РВВ Кримського гуманітарного інституту, 2004. – 35 с.
2. *Липа І.* Іван Манжура (Біографічний нарис (ч. 1) [Текст] / Іван Липа // Укр. хата. – 1909. – № 5. – С. 243–250.
3. *Липа І.* Іван Манжура (Біографічний нарис (ч. 2) [Текст] / Іван Липа // Укр. хата. – 1909. – № 6. – С. 319–324.
4. *Липа І.* Михайло Білінський (Сильветка) [Текст] / І. Липа // Календар-альманах «Дніпро» на звичайний рік 1925. – Львів : Накл. Укр. Т-ва допомоги емігрантам з Великої України, 1925. – С. 135–137.
5. *Липа І.* Над могилою Олександра Кривка [Текст] / І. Липа // Зоря. – 1896. – Ч. 19. – С. 375–377.
6. *Липа І.* Олексій Плющ (психографічний нарис; з портретом) [Текст] / Іван Липа // Укр. хата. – 1909. – № 5. – С. 223–228.
7. *Липа І.* Пам'яті Насті Грінченко [Текст] / І. Липа // Укр. хата. – 1909. – № 7–8. – С. 353–354.
8. *Липа І.* Переднє слово [Текст] / І. Липа // Плющ О. Твори. – Одеса : ОЛС, 1911. – Т. 1. – С. 5–8.
9. *Липа І.* Ессе Ното: Пам'яті Б. Грінченка [Текст] / І. Липа // Укр. хата. – 1910. – № 5. – С. 312–318.
10. *Наумов С.* Братство тарасівців [Текст] / С. Наумов // Укр. істор. журнал. – 1999. – № 5 (ч. 1). – С. 36–44.
11. *Нестелєв М. А.* Декадент і травма повсякденності : (автодеструкція в житті і творчості О. Плюща) [Текст] / Нестелєв М. А. // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство. — 2012. — Вип. 26, ч. 2. — С. 35–42.
12. *Огієнко І.* Світлій пам'яті Івана Липи (1919-1923) [Текст] / І. Огієнко // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – № 8. – С. 124–134.
13. *Олександр Опанасович Потебня: (До 170-річчя з дня народження): Біобібліогр. покажч.* [Текст] / Уклад.: В. Ю. Франчук, Ф.Х. Широкоград, Ю. Ю. Полякова; Вступ. ст. : Ф. Х. Широкоград; Наук. ред.: Ф. Х. Широкоград ; бібліогр. ред.: С. Б. Глибицька. Х., 2005. – 152 с.
14. *Попик В. І.* Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблема формування та використання : колективна монографія [Текст] / В. І. Попик (керівник проекту),

- Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко, Н. П. Марзченко та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 272 с.
15. *Стамбол І. І.* Іван Львович Липа в українському національному русі (кінець XIX – початок 20-х років XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 [Текст] / І. І. Стамбол ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2016. – 16 с.
  16. *Степовик І.* Олександр Потебня: Посмертна згадка [Текст] / І. Степовик (І. Липа) // Зоря. – 1892. – № 2. – С. 38–39.
  17. *Степовик І.* Матеріали до життєпису Олександра Корсуна [Текст] / І. Степовик (І. Липа) // Зоря. – 1892. – № 10. – С. 199.
  18. *Степовик І.* Могила Ст. Руданського [Текст] / І. Липа // Зоря. – 1892. – № 2. – С. 39–40.
  19. Юрчишина О. Про перший пам'ятник С. Руданському [Текст] / О. Юрчишина // Прапор перемоги. – 2000. – 29 січня.
  20. *Stambol I.* Formation of Ivan Lyra's worldview [Текст] / I. Stambol // Записки історичного факультету / ОНУ ім. І. І. Мечникова. – 2015. – Вип. 26. – С. 143–153.

REFERENCES

1. Kocherha, S. O. (2004) *Pivdennyi bereh Krymu v zhytti i tvorchosti ukrainskykh pysmennykiv XIX stolittia* [Kocherha S.O. Southern coast of Crimea in the life and creativity of Ukrainian writers of the XIX century]. Yalta: Crimean Humanitarian Institute. [in Ukrainian].
2. Lyra, I. (1909). *Ivan Manzhuira (Biohrafichnyi narys (ch.1)* [Lyra I. Ivan Manzhuira (Biographical sketch (Part 1)]. In *Ukrainska khata* [Ukrainian Home], 5, 243–250. [in Ukrainian].
3. Lyra, I. (1909) *Ivan Manzhuira (Biohrafichnyi narys (ch.1)* [Lyra I. Ivan Manzhuira (Biographical sketch (Part 2)]. In *Ukrainska khata* [Ukrainian Home], 6. , 319–324. [in Ukrainian].
4. Lyra, I. (1925) *Mykhailo Bilynskiyi (Sylvetka)* [Lyra I. Mykhailo Bilinsky (Sketch)]. In *Kalendar-almanakh «Dnipro» na zvychainiy rik 1925* [Calendar-Almanac «Dnipro» for the usual year 1925]. (pp.135–137). Lviv. [in Ukrainian].
5. Lyra, I. (1896). *Nad mohyloiu Oleksandra Kryvka* [Lyra I. Over the Olexander Kryvko's grave]. In *Zoria* [Star], 19, 375–377. [in Ukrainian].
6. Lyra, I. (1909). *Oleksii Pliushch (psikhohrafichnyi narys; z portretom)* [Oleksiy Plushch (psihohrafichnyy sketch, with a portrait)]. In *Ukrainska khata* [Ukrainian Home], 5, 223–228. [in Ukrainian].
7. Lyra, I. (1909). *Pamiati Nasti Hrinchenko* [In memory of Nastya

- Hrinchenko]. In *Ukrainska khata* [Ukrainian Home], 7–8, 353–354. [in Ukrainian].
8. Lypa, I. (1911). *Perednie slovo* [Foreword]. In *Pliushch O. Tvory*. [Plushch O. The works]. (T. 1, pp. 5–8). Odesa: OLS. [in Ukrainian].
  9. Lypa, I. (1910). *Ecce Homo: Pamiaty B. Hrinchenka* [This is the person: In memory of B. Hrinchenko]. In *Ukrainska khata* [Ukrainian Home], 5, 312–318. [in Ukrainian].
  10. Naumov, S. (1999). *Bratstvo tarasivtsiv (ch. 1)* [Naumov S. Brotherhood of Taras (part 1)]. In *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [The Ukrainian historical journal], 5, 36–44. [in Ukrainian].
  11. Nestelieiev, M. (2012). *Dekadent i travma povsiakdennosti: (avtodestruktsiia v zhytti i tvorchosti O. Pliushcha)* [Nestelieiev M. Decadent and routine trauma, (self-destruction in the life and work of Olexander Plushch)]. In *Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Serii: Lihvistyka i literaturoznavstvo* [Actual problems of Slavic Studies. Series: Linguistics and Literary Studies]. (Vol. 26, part 2, pp. 35–42). [in Ukrainian].
  12. Ohienko, I. (1998). *Svitlii pamiati Ivana Lypy (1919–1923)* [In bright memory of Ivan Lypa (1919–1923)]. In *Kurier Kryvbasu* [Kryvbas Courier], 8, 124–134. [in Ukrainian].
  13. Shyrokorad, F. (Ed) (2005). *Oleksandr Opanasovych Potebnia: (Do 170-richchia z dnia narodzhennia): Biobibliohr. Pokazhch* [Oleksandr Opanasovych Potebnya: (To the 170th anniversary of his birth): Bibliographic index]. Kharkiv. [in Ukrainian].
  14. Popyk, V. I., Liubovets, N. I., Yatsenko, O. M., Liashko, S. M. & Marzchenko, N. P. (2016). *Vitchyzniani resursy biohrafichnoi ta bibliohrafichnoi informatsii: problema formuvannia ta vykorystannia: kolektyvna monohrafiia* [Domestic resources of biographical information and bibliography: problem formulation and use: collective monography]. Kyiv: VNLU [in Ukrainian].
  15. Stambol, I. (2016). *Ivan Lvovych Lypa v ukrainskomu natsionalnomu rusi (kinets XIX – pochatok 20-kh rokiv XX st.)* [Ivan L. Lypa in the Ukrainian national movement (late XIX – early 20-ies of XX century)]. *Extended abstract of candidate's thesis (History)*. Odesa National Mechnikov University. Odesa [in Ukrainian].
  16. Stepovyk, I. (1892). *Oleksandr Potebnia: Posmertna zghadka* [Oleksandr Potebnya: Posthumous mention]. In *Zoria* [Star], 2, 38–39. [in Ukrainian].
  17. Stepovyk, I. (1892). *Materialy do zhyttiepysu Oleksandra Korsuna* [Materials for the biography of Olexander Korsun]. In *Zoria* [Star], 10, 199. [in Ukrainian].

18. Stepovyk, I. (1892). *Mohyla St. Rudanskoho* [The grave of Stephen Rudansky]. In *Zoria* [Star], 2, 39–40. [in Ukrainian].
19. Iurchyshyna, O. (2000, January 29). *Pro pershyi pamiatnyk S. Rudanskomu* [About the first monument to S. Rudansky]. In *Prapor peremohy* [Flag of victory]. [in Ukrainian].
20. Stambol, I. (2015) *Formation of Ivan Lypa`s worldview*. In *Zapysky istorychnoho fakultetu ONU im. I. I. Mechnykova* [Notes of History Faculty of Odesa National Mechnikov University]. (Vol. 26, pp. 143–153). [In English].

Листування І. Л. Липи як історико-біографічне джерело.

Стамбол І. І., молодший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук (Київ).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 14. – С. 294–309.

У статті здійснено огляд біографічних нарисів, що є частиною друкованого доробку відомого українського письменника, лікаря та політичного діяча — І. Липи. Біографічні нариси, присвячені О. Потебні, О. Корсуну, І. Манжурі, С. Руданському, Насті та Борису Грінченкам, а також М. Білінському були надруковані у галицьких виданнях: «Зоря» і календар-альманах «Дніпро» та наддніпрянському — «Українська Хата». Визначено основні підходи, які використовував автор нарисів визначаючи роль вказаних осіб, головним з яких було місце особи у суспільно політичних і культурних процесах українського народу. Здійснено спробу з'ясувати які з біографічних статей І. Липи отримали розголос та стали основою для наступних біографів. Вказано на певну ідейну еволюцію автора, що прослідковується у нарисах: від оптимістичного народолюбства та віри у визволення народу від колоніалізму до розчарування невдячністю нових поколінь до діячів визвольних змагань.

Ключові слова: біографічні нариси І. Липи, О. Потебня, О. Корсун, І. Манжура, С. Руданський, Б. Грінченко, М. Білінський.

I. Lypa`s correspondence as a historical and biographical source.

Stambol Ihor, junior researcher at the Institute of biographical research NBUV (Kyiv), candidate of historical sciences.

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – Kyiv, 2016. – Vol. 14. – P. 294–309.

This article provides an overview of biographical essays which are the part of the printing works of famous Ukrainian writer, doctor and

politician — I. Lypa. Biographical essays dedicated to O. Potebnia, O. Korsun, I. Manzhura, S. Rudanskyi, Nastya and Boris Hrinchenko and M. Bilinsky were published in Galician and Central Ukrainian journals: «Zorya», calendar-almanac «Dnipro» and «Ukrainska Hata». The basic approaches used by the author to determining the role of certain individuals were found. The main one was person's place in the social political and cultural processes of the Ukrainian people. An attempt to find out which of I. Lypa's biographical articles got of publicity and became the basis for future biographers was made. A certain author's ideological evolution, that evident in the essays was specified: from optimistic «people-loving» and faith in the Ukrainian's liberation from colonialism to disappointment by the new generations' thankful to figures of liberation struggle.

Keywords: I. Lypa's biographical essays, O. Potebnya, O. Korsun, I. Manzhura, S. Rudanskyi, B. Hrinchenko, M. Bilinsky.

Переписка И. Л. Липы как историческо-биографический источник.

Стамбол И. И., младший научный сотрудник Института биографических исследований НБУВ, кандидат исторических наук (Киев).

Украинская биографістика = Biographistica ukrainica. – Киев, 2016. – Вып. 14. – С. 294–309.

В статье сделан обзор биографических очерков, который является частью печатного наследия известного украинского писателя, врача и политического деятеля — И. Липы. Биографические очерки, посвященные А. Потевни, А. Корсуну, И. Манжуре, С. Руданскому, Насте и Борису Гринченко, а также М. Белинскому были напечатаны в галицких изданиях: «Зоря» и календарь-альманах «Днипро» и надднепрянском — «Украинская Хата». Определены основные подходы, которые использовал автор очерков, определяя роль этих персон, главным из которых было место человека в общественно политических и культурных процессах украинского народа. Предпринята попытка выяснить, какие из биографических статей И. Липы получили огласку и стали основой для последующих биографов. Указано на некую идейную эволюцию автора, которая прослеживается в очерках: от оптимистического народолюбия и веры в освобождение народа от колониализма к разочарованию неблагодарностью новых поколений к деятелям освободительной борьбы.

Ключевые слова: биографические очерки И. Липы, А. Потевня, А. Корсун, И. Манжура, С. Руданский, Б. Гринченко, М. Белинский.